

МЕТОДОЛОГІЇ ОНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Марина ГУСЕЛЬЦЕВА

УДК 167/168 : 159.922.7

Marina Gusetseva
METHODOLOGIES OF PSYCHOLOGICAL SCIENCE UPDATING

Постановка проблеми. Методологічний інструментарій психологічної науки, будучи спрямованим на вивчення стабільного, стійкого і чітко структурованого світу, виявився *безсилий* не тільки осмислювати, а й знаходити складні реалії поточних і ситуативних змін. Трансформації інформаційного середовища і соціокультурного довкілля, викликані ними динамічність і неоднозначність наявних культурно-психологічних процесів, потребували пошуку нових способів пізнання, тоді як у психології майже не розроблені засоби вивчення феноменології новоявлених змін. В описаній ситуації перед психологічною наукою гостро постало завдання оновити її тезаурус і дискурси, методологічний інструментарій, способи погляду на світ, власне стилі наукового мислення.

Актуальність дослідження. Психологія сучасності – народжуваний перед нашими очима новий дослідницький напрям, що враховує поточні *зміни пізнавальної і соціокультурної* ситуацій, вивчає особливості соціалізації і становлення ідентичності юних поколінь у швидкоплинному світі, які не мали історичних аналогів і готових культурних взірців, а також осмислює віддзеркалення всіх цих складних і змішаних процесів у методології психологічної науки.

Метою даної статті є аналіз виникаючих у ситуації сучасності методологічних стратегій, спрямованих на вивчення принципово нових феноменів, проінтерпретованих за допомогою концептуальної рамки культурно-аналітичного

підходу. Висвітлюється продуктивна роль змішаних методів, синтетичних методологій і трансдисциплінарних дослідницьких стратегій, які дозволяють осмислювати складні і рухомі психокультурні реальності.

Засадничі положення. Аналіз сучасності потребує оновлення не тільки методологічного і концептуального, а й термінологічного апарату психології. Оновлення психологічної науки тісно пов'язане з рефлексіями нового (складного, плинного) мислення і пошуком нових (змішаних, мінливих, синтетичних) методологій, для характеристики яких на сьогоднішній день не склалася однозначна термінологія. Описуючи актуальні трансформації, психологія нерідко вдається до використання метафоричних конструктів, що запозичаються із поля суміжних наук. Трансдисциплінарний стан сучасної науки характеризується тим, що кожна дисципліна розглядається одночасно як самостійна і відкрита система, в антиноміях традиції та інновації, де *зміни* уможливорюються за допомогою запозичень досвіду суміжних дисциплін і *збереження* власної ідентичності. Зі свого боку, терміноворотність є одним з напрямів інструментального оновлення сучасного постнекласичного пізнання, що дає змогу схопити як поточні трансформації, так і приховані (вислизаючі, ефемерні) культурно-психологічні реальності.

Аналіз епістемологічних досліджень (див. [13; 14]). Проблема оновлення методологічного інструментарію психології розглядається у статті посередництвом опертя на концеп-

туальну рамку розробленого нами *культурно-аналітичного підходу*, з позиції якого аргументовано, що змішані методи, синтетичні методології і трансдисциплінарні дослідницькі стратегії є особливістю постнекласичного стану науки. Авторська позиція тут полягає у виведенні на передній план конструкту *методологічна оптика* [47], котрий сприяє інтеграції психологічного знання і дозволяє віднайти, яким чином концептуальна і термінологічна різноманітність підкреслює (і виявляє) різні аспекти досліджуваної реальності. Так, у контексті обстоюваного нами підходу поняття “індивідуальність”, “суб’єкт” та “особа” диференційовані і взаємопов’язані саме з допомогою уявлень про методологічну оптику, спрямовану відповідно або на аналіз своєрідності і зрілості *людини як індивідуальності*, або на її активність і діяльність як суб’єкта, або на соціально-психологічні риси-якості, себто на *типологію* особистості. Авторська концептуалізація спирається й одночасно об’єднує класичні і сучасні роботи у даній сфері психологічного пізнання [1; 2; 7; 8; 33; 35; 36; 39; 41].

Виклад основного матеріалу. Швидкозмінна сучасність сьогодні стає значущим предметом рефлексії психологічної науки. *Психологія сучасності* – конструкт, який охоплює зміни пізнавальної і соціокультурних ситуацій розвитку знання, а також являє собою окреме віддзеркалення цих змін у підходах психологічної науки (див.: [3; 17; 28]). З цієї ситуації для гуманітарного пізнання в цілому виникає низка наслідків, викликів і проблем, що стосуються незвіданих горизонтів нових методологій.

Нові методології, що нині унааявлені пошуковим поступом, народжуються у ситуації невизначеності, характеризуючи яку, ми вдаємося в основному до метафоричних конструктів суміжних наук: “поточна сучасність”, “вислизаючий світ”, “суспільство ризику”, “плинні структури” [4; 5; 10; 11]. Останнє відразу ж указує на проблему: психологія практично не має мовних засобів для обговорення реальності здійснюваних змін. Отож виникла ситуація ставить перед психологією як сучасною наукою завдання оновлення її дискурсів, тезаурусу, методологічного інструментарію, способів погляду на світ, урешті-решт стилів наукового мислення.

Останнє тісно пов’язане із рефлексіями нового (складного, плинного) мислення і пошуком нових (змішаних, нетривких) методологій,

для характеристики яких також на сьогодні не склалася однозначна термінологія (див.: [17, с. 51–84]). У зв’язку з цим почати обговорення даної проблемної ситуації слід із питань оновлення мови і словника сучасної психологічної науки.

ТЕРМІНОТВОРЧІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Термінотворчість – інструмент сучасного постнекласичного пізнання, що дозволяє мисленнево схоплювати плинні культурно-психологічні реальності. Так, книга М.Н. Епштейна “PreDictionary” (“Передвісник”) є продуктом термінотворчості: це глосарій слів, яких немає у побуті, але які за законами мови можуть бути сконструйовані. Називаючи такого виду діяльність мовотворенням, М.Н. Епштейн винаходить нові поняття: наприклад, “відеологія” і “відеократія” створені за аналогією з “ідеологією” та “ідеократією”, але відображають риси вже нової соціокультурної реальності, де візуальність домінує над ідеологією [46]. Суть термінотворчості як евристики передає максима Ф. Ніцше: “Що таке оригінальність? – Бачити щось таке, що не має ще ніякого імені і не може бути ще назване, хоча і лежить перед очима всіх. Як це водиться у людей, тільки назва речі робить її взагалі зримою. – Оригінали, переважно, були і називателями” [30, с. 621]. Термінотворчість у психології виникає тому, що часто наука має справу з безіменною реальністю: щоб помітити й адекватно її природі тлумачити психологічний факт, слід *дати їй ім’я. Проте якщо метафори трактуються буквально, а не як “настки для знання” (М.К. Мамардашвілі), то виникає не просто невірне розуміння оригінальних концепцій, а ще й горезвісне навішування ярликів.*

Логіка розгортання культурно-аналітичного дослідження веде до потреби диференціювати реальності і давати імена різноманітності світів культури, психологічним станам, культурно-психологічним феноменам, у тому числі й безпосередньо неперекладним з однієї семіотичної системи в іншу. Культурно-психологічних реальностей набагато більше, ніж існуючих для їх позначення термінів (упіймати подумки психологічний стан у слові – це означає ним оволодіти). Саме за допомогою термінотворчості виявляються в науці нові, досі незримі, неочевидні реальності. Так, скажімо, письменник Е. Лимонов звернув

увагу на феномен З. Фрейда як називателя, котрий немов “наклеїв етикетки” на реальність: “Частина його висловлювань, можливо, невірна. Ну і що з того? Насправді він виконав украй важливу для людства роботу: дав назви деяким інстинктам і бажанням, окремим рухам і бажанням, організував сексуальний світ” [25, с. 205]. “Адже якщо покоління природодослідників – Бюффон, Лінней, Дарвін та інші – у поті чола свого класифікували тваринний і рослинний світи, то внутрішній світ людини був до Фрейда непізнаним і неназваним” [Там само].

Відзначимо також, що термінотворчість – одне з актуальних завдань сучасної психології, що має справу із плинною соціалізацією у швидкоплинному світі (саме так Т.Д. Марцинковська вдало обіграла у психології образ “плинної сучасності” З. Баумана [4]). Воднораз уявлення про інформаційне суспільство” (Д. Белл та ін.) знайшли віддзеркалення у психологічному понятті “інформаційна соціалізація” (див.: [26; 28]).

Зростання термінотворчості – примітна ознака досліджень у просторі психології сучасності, пов’язаних з новими методологіями. До прикладу назвемо також поняття “коридори соціалізації” [44]; “змінні методології”, латентні лінії і традиції [13; 32]; *транзитивність* соціального середовища як поєднання її мінливості і невизначеності з позиції психології; “екзисфера”, тобто психологічний простір, що поєднує екзистенцію і самість [27] та ін.

Таким чином, рухливість і мінливість сучасного світу знаходить вияв у пошуку нових мовних засобів його пізнання. Осмислення пластичності, лабільності та плинності розвитку втілилося в конструкті М. Чиксентмихаї – “потік” [45], тоді як у наших роботах була запропонована особлива дослідницька одиниця – *плинна культурно-психологічна реальність* [13; 14]. За останню приймається всякий вибраний для вивчення саморозвитку феномен, аналіз якого відбувається в координатах “історія – практики – психіка – культура”. Культурно-психологічні реальності складні, нестабільні, мінливі; визначаються (фіксуються) ситуативно і локально поставленим завданням; залежать від методологічної оптики; підлягають конструюванню і претендують на побудову цілісної картини долученого до потоку повсякдення предмета дослідження. Вибрані

як дослідницька одиниця вони слугують інструментом трансдисциплінарного синтезу, створюючи “мости” від психології до суміжних наук [16]. Важливо окремо підкреслити, що як дослідницька одиниця ці плинні реальності конструюються безпосередньо в ході самого дослідження.

В епістемологічному плані такі характеристики сучасності, як транзитивність, плинність, складність і різноманітність зумовили пошук нових дослідницьких стратегій, де переплетення різних сфер життя супроводжується проникністю дисциплінарних меж. Ми спостерігаємо, що змінюється і сам науковий дискурс, де разом з усталеною понятійною системою науки, значущу роль в описі нових реальностей відіграють метафоричні конструкти. Так, Н. Таліб не знайшов у наявному словнику науки терміну для позначення особливої властивості успішно еволюціонуючих систем – “антикрихкості”. Винайдене ним поняття описує феномен, висловлений Ф. Ніцше афоризмом: “те, що не вбиває нас, робить нас сильнішими”, а саме стрес, виклики і струси йдуть на користь розвитку, індивідуалізуючись і тренуючи здібності до опору. “Антикрихкість – зовсім не те, що еластичність, гнучкість чи невразливість. ...антикрихке, пройшовши крізь випробування, стає краще колишнього” [40, с. 20]. Антикрихкість є чимось, що “дозволяє нам працювати з невідомістю”, діяти в умовах невизначеності, отримувати користь з помилок і радити випадковості [Там само]. Для нас же цей приклад ілюструє той факт, що сучасність потребує аналітичного оновлення, причому не тільки методологічного і концептуального, а й термінологічного апарату психологічної науки.

Наша мова – це спосіб категоризації і бачення реальності. Одночасно *категоризувати* – означає *спрощувати*¹: прокладені розумові стежки обмежують можливості інтерпретації. У зв’язку з цим зовсім не випадково, що нові методології намагаються сповістити про себе іншою мовою. Так, до словника філософії науки увійшов конструкт “методологічні стратегії”: не жорсткі і стабільні *інструменти* пізнання, а м’які і плинні *стратегії*. Такий термін виявився потрібний, щоб поєднати, з одного боку, вимоги порядку науковості, а з іншого – внести творчий хаос і домогтися

¹ Пор.: “Понятійна мова вимагає множинності визначень. Але відділити – означає обмежити, втратити відтінки, спростити. Я ж хочу працювати з неусталеними смислами, хиткими значеннями” [12, с. 3].

більш вільного дискурсу гуманітаристики (див.: [38]). Серед цих стратегій найбільш активно обговорюються перекладацькі (пізнання як “переклад” з однієї епістемологічної системи на іншу), інтерпретативні та конвенційні [Там само]. Разом із терміном “наукові школи”, що характеризує вже наявні традиції і застигли структури, до мови увійшов більш відповідний реальності розв’язкового знання зворот – інтелектуальні (або пошукові) рухи.

У статті Н.М. Козлової і Н.М. Смірної наведено низку прикладів, де за зміною словника соціальних наук проглядалася глибинна трансформація парадигми соціального пізнання: так, замість “суб’єкта” з’явився “актор”; замість “системи” у роботах Н. Еліаса виникли “фігурації” [21]. Методологічний інструментарій класичної науки, пристосований до вивчення стабільної і стійкої реальності, утілюваний в образи жорстких структур із чіткими межами, виявився неспроможним не тільки осмислювати, але і знаходити тонкі реальності ситуативних і плинних змін. “Усвідомлення історичної обмеженості класичного образу соціального знання і відповідних методологічних регулятивів породжує потребу і проблему пошуку нових засобів аналізу і репрезентації соціальної реальності” [Там само, с. 15]. Автори відзначають, що нерідко нові концептуальні засоби були уявлені вже у рамках класики, хоча й у маргінальних сферах знання [Там само]. Отож нові методології слід шукати на межах наук, в суміжних полях досліджень, в розламах парадигм, на незагальних (освоєних) шляхах наукового пошуку.

РУХ МІЖПАРАДИГМАЛЬНИХ МОСТІВ І ПОШУК ОПОРНИХ ПРИНЦИПІВ

Психологічне вивчення соціалізації сучасних дітей і підлітків фундуване змінами соціокультурної реальності. Проблеми еволюції складності, невизначеності, мінливості і різноманітності в сучасному світі так чи інакше розглядаються російськими авторами, які розкривають різні аспекти цієї реальності [3; 6; 17; 19; 22; 28; 31; 32; 34; 35]. Так, скажімо, О.О. Сергієнко виявляє можливості змістовного зближення вітчизняних психологічних шкіл ХХ століття [34], аргументуючи таке: якщо в контексті однієї епохи і неklasичної парадигми радянські психологічні підходи (наприклад, О.М. Леонтьєва і С.Л. Рубінштейна) дистанціювалися й опонували один одному, то із

сучасності (з допомогою методологічної оптики постнеklasичної раціональності) вони постають як концептуальна єдність інтелектуальної традиції культурно-діяльничної психології (див. також [15]). При цьому не тільки зміна оптичної перспективи (від “мікроскопа” як тенденції диференціації і розмежування усередині однієї епохи – до “телескопа” як пошуку перспективи сучасної інтеграції), а й настановлення щодо комунікативної відкритості створюють у наші дні можливості злагоджених дій історико-генетичного, історико-еволюційного, культурно-аналітичного, системно-суб’єктного, суб’єктно-аналітичного та інших названих тут підходів.

Постнеklasична методологічна оптика (див. [47; 48]) дозволяє розглянути всю різноманітність та історичне протистояння вітчизняних психологічних шкіл (культурно-історичну концепцію Л.С. Виготського, теорію діяльності О.М. Леонтьєва і теорію діяльності С.Л. Рубінштейна, системний підхід Б.Ф. Ломова, суб’єктно-діяльничний підхід А.В. Брушлінського, комплексний підхід Б.Г. Ананьєва та ін.) як сукупність інтелектуальної спадщини, яка не тільки опановується новими поколіннями психологів у процесі професійної освіти, а й передбачає вибіркоче конструювання задля розв’язання побіжних практичних завдань.

Згідно з концептуальним баченням О.О. Сергієнко, історико-еволюційний підхід О.Г. Асмолова [2], який багато в чому спирається на синергетичну та еволюційну епістемологію та розглядає питання інваріант і різноманіття в розвитку біологічних, соціальних і ментальних систем, мало уваги приділяє поняттю “суб’єкт”, що вказує на джерело унікальності, саморозвитку і продукування нових значень [34]. Схожої критики заслуговує і культурно-аналітичний підхід до вивчення еволюції психологічного знання, що фокусується на чинниках культури, але нехтує мікроархітектонікою розвитку індивідуальності [13]. Проте саме ці дослідницькі лакуни повною мірою заповнюють системно-суб’єктний [37] і суб’єктно-аналітичний підходи [19].

Ідеї суб’єктності в російській психології вичерпно розкривають два провідних підходи – еволюційно-історичний та акмеологічний. Перший з них фокусується на стадіях розвитку, що характеризуються якісною різноманітністю проявів суб’єктної організації, тоді як другий розглядає суб’єкта як певний етап у розвитку особистості, зосереджуючись на питаннях його саморозвитку [34].

Тут слушно вкотре зупинитися на співвідношенні понять “суб’єкт”, “особистість” та “індивідуальність” у сучасній психології. Не дивлячись на безмір попередніх обговорень і дискусій, дотепер не знайдена загальноприйнята система вживання даних термінів. В одних роботах автори віддають перевагу певному поняттю з цієї тріади, тоді як в інших використовують їх як взаємозамінні синоніми. Воднораз обидва підходи – еволюційно-історичний та акмеологічний, оперуючи загальною категорією “суб’єкт”, в суті речі розглядають різні дослідницькі реальності. У зв’язку з цим вельми конструктивним є пропозиція В.О. Татенка “розвести уявлення про суб’єктивність як про сутнісну характеристику людини і про суб’єктність як про виникаючу, досягаючу стадію акме і потім згасаючу психологічну властивість людини, котра має свої індивідуальні особливості у різних людей і т. ін.” [42, с. 377].

Наша позиція тут полягає у виведенні на передній план конструкту *методологічна оптика* [47], оскільки термінологічна різноманітність підкреслює різні аспекти досліджуваної реальності. Не відмовляючись від евристичного використання метафоричних конструктів у світлі постнекласичного ідеалу раціональності та інших стилістичних вільностей, слід також наполягати на чіткому визначенні і диференційованому вжитку зазначених термінів у конкретних дослідницьких проектах. До прикладу, в контексті історико-еволюційного підходу детально розведені поняття “індивід” як характеристика людини у системі біологічного роду, “особистість” як соціальна якість людини та “індивідуальність” як джерело людської унікальності і неповторності [2]. Однак, як уже підкреслювалося О.О. Сергієнко [34], тут майже не використовується поняття “суб’єкт”.

Натомість із позиції культурно-аналітичного підходу “індивідуальність” є не просте інтеграційне поняття, що враховує як біологічну своєрідність індивіда (спадковість, задатки, особливості темпераменту), так і унікальність його особистості (стилістику поведінки, мислення і діяльності), але і *маркер психологічної зрілості людини* – можливості мати та боронити власні позиції, цінності і переконання, продукувати значення, бути суб’єктом саморозвитку й самопізнання. Отож у контексті цього підходу поняття “індивідуальність”, “суб’єкт” та “особистість” диференційовані і взаємопов’язані завдяки уявленням

про методологічну оптику, спрямовану відповідно на аналіз або своєрідності та зрілості особистості (індивідуальність), або її активності і діяльності (суб’єкт), або ж соціально-психологічних рис-якостей (типології особистості). Тому якщо особистість слідує своїй соціальній ролі, то індивідуальність нерідко вчиняє їй наперекір, а антиномія між ними часто постає механізмом саморозвитку людини.

У різних психологічних підходах поняття “суб’єкт”, “особистість”, “індивідуальність”, як мінімум, роздвоюються, зважаючи на відомі еволюційні та акмеологічні перспективи методологічних оптик. Евристична схема В.О. Татенка, згідно з якою *категорія суб’єкта* центрує навколо себе поняття індивідності, особистості, індивідуальності та універсальності [41], уможлиблює моделювання взаємовідношення цих різних модусів буття людини в динаміці, додавши до них, скажімо, позиції *соціальності (розвиток відношень між особистістю та універсальністю) і персональності (композиція особистості та індивідуальності)*.

“СУБ’ЄКТ”, “ОСОБИСТІСТЬ” ТА “ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ” У ПЕРСПЕКТИВІ РІЗНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ

У сучасному аналізі психологічних підходів потрібно враховувати, що персонологія не була сильною стороною російської інтелектуальної традиції, не дивлячись на екзистенційно-філософські праці М.О. Бердяєва, Л. Шестова і не зважаючи на той факт, що, починаючи з 1960-х років особистість була однією із провідних категорій радянської психології. Воднораз “особистість” у російській мові і західно-європейське “selfhood” – це різні поняття. Так, В.П. Зінченко нарікав на некоректність російських перекладів “особистісний тест”, оскільки у західній традиції прийнято розрізняти *тести на особистість* (selfhood, selfness) і *тести на індивідуальність* (person, personality). Іншими словами, якщо в одних дослідницьких традиціях проводиться диференціація між “особистістю” та “індивідуальністю”, то в російських тестологічних розвідках ці поняття часто змішуються [18].

Відповідно до зауваження Л.І. Анциферової [1], у радянській психології панувало поняття “діяльність”, але було відсутнє уявлення про “діяча”, тобто про іманентну активність духу, тоді як у європейській психологічній традиції *суб’єкт – це творець власного життя і долі*.

Пріоритетною ідеєю суб'єкта стала в діяльній підході С.Л. Рубінштейна, що розвивається також його учнями [7; 39]. Коли в 1960-х роках Сергія Леонідовича охрестили “космополітом”, це була негативна ідеологічна конотація. Проте в сучасному контексті така характеристика звучить швидше втішно і семантично точно. В російсько-радянській інтелектуальній традиції С.Л. Рубінштейн був більшою мірою “західником” діяльницького підходу, тоді як О.М. Леонтєв – “грунтовником” (себто антиподом західника. – Пер.), проголошуючи пріоритет діяльності і суспільства над особистістю і суб'єктом. “Суб'єкт” у підході О.М. Леонтєва – це суб'єкт діяльності, де ключовим поняттям залишається остання. Трактатування ж даного поняття у вченні С.Л. Рубінштейна містить латентні традиції неокантіанства, котре розглядало суб'єкта як джерело творчої самодіяльності [15]. На додаток до вищесказаного Л.І. Анциферова наводить ще одне значення суб'єкта, наявне в зарубіжній експериментальній психології: *суб'єкт як випробовуваний* (рос. – испытываемый) [1].

В концепції О.М. Леонтєва психіка та особистість похідні від діяльності. Однак таке уявлення не було характерне для німецької інтелектуальної традиції, котра виводить на передній план ідеї про творчу активність духу, відповідального за втілення покликання. Аналіз творчих біографій німецьких романтиків демонструє, що саме суб'єкт визначає ту діяльність, яка його формує, і не сприймає той культурний зміст, який не відповідає його внутрішній природі. Аналогічним чином у теоретичній моделі Ж. Піаже засвоєння зовнішнього досвіду, його інтерналізація і внутрішня трансформація здійснюються відповідно до вже наявної схеми, тобто певною підготовленістю суб'єкта. Відзначимо й те, що екзистенційно-гуманістичні підходи, віддаючи пріоритетну роль духовній активності та індивідуальності особистості, є сьогодні компенсаційними і додатковими відносно соціогенетичних настановлень радянської психології (див.: [23; 24]).

У роботі “Історія розвитку вищих психічних функцій” Л.С. Виготський підкреслював, що розуміє особистість більш вузько, ніж це загальноприйнято. Він виключає із поняття особистість індивідуальну своєрідність, відмінність людей між собою. Адже особистість – це характеристика культурного розвитку дитини. Щоправда і поняття культури тут

вельми звужено: “культурний” у концепції Л.С. Виготського означає “соціальний”. Відтак за поняттям культурного розвитку не проглядаються ідеї етнічної і національної своєрідності культур. Особистість для Лева Семеновича – поняття соціальне, в нього входить “надприродне” та “історичне” – те, що виникає у процесі культурного розвитку. Особистість також слугує характеристикою “єдності поведінки” та “оволодіння” своєю поведінкою [9, с. 315]. В суб'єктивному плані їй відповідає світогляд – усвідомлене відношення людини до світу [Там само]. Особистість цілісна, хоча з позиції психологічного аналізу в ній можна виокремити певні структури. Л.С. Виготський солідаризує із Ж. Піаже в тому, що в новонародженій дитині немає “я” і відсутні навіть зачатки особистості і світогляду. Для дитини раннього віку характерне злиття особистості і світогляду, а усвідомлення свого “я” – важливий момент її розвитку. “Особистість, – пише він, – є соціальне в нас” [9, с. 324].

Отже, в російській психології знаходимо, як мінімум, дві принципово різні традиції інтерпретації суб'єкта: з одного боку, *суб'єкт як джерело активності*, з іншого – *суб'єкт як випробовуваний* (суб'єкт діяльності або освітніх впливів). Водночас існують різні традиції трактування особистості: соціогенетична та акмеологічна. В першому випадку особистість є соціальна системна якість людини в суспільстві, в другому – вона постає як видатна людина, котра домоглася особливих успіхів на шляху розвитку моральності, суспільного визнання, розкриття сутнісних людських якостей.

Вочевидь у світлі нових методологічних стратегій варто звернути увагу на нюанси сучасного використання понять. Так, у концептуальних рамках культурно-аналітичного підходу розводяться поняття “суб'єкт”, “суб'єктність” і “суб'єктивність”. Якщо *суб'єкт* більшою мірою пов'язаний з дією і діяльністю, виступаючи джерелом активності і саморозвитку людини, *суб'єктність* – із її гносеологічними визначеннями, встановленням меж соціальних взаємодій і загальнолюдською сутністю, то *суб'єктивність* відображає індивідуальні особливості, неповторність та унікальність внутрішнього світу, будучи також культурно-антропологічною характеристикою людини. “Ми конституїтовані відповідно до певних форм суб'єктивності, типами нормативності і знання, які є історичними”, – писав М. Фуко [43, с. 437]. Він же увів у філо-

софський дискурс термін *суб'єктивізація* як процес конституювання суб'єктивності.

Загалом розробка проблеми суб'єктивності сприяє розвороту психології у бік гуманітарних наук, де до рубежу ХХ–ХХІ століть накопичений і продовжує інтенсивно розвиватися арсенал різноманітних методологічних стратегій для комплексного вивчення людини та її соціальної діяльності в культурі.

ВИСНОВКИ: НОВІ МЕТОДОЛОГІЇ І ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Транзитивні соціокультурна і пізнавальна ситуації вимагають від психології розробки нових методів, понять і методологій, що дозволяють адекватно досліджувати постійно змінну психіку в складному швидкоплинному світі. Якщо на початку ХХ століття для подолання відкритої методологічної кризи психології потрібно було вийти за межі кола свідомості (це завдання вирішували різноманітні психологічні підходи), то ХХІ століття, для того щоб вписатися в динаміку загальнонаукової модернізації пізнання, спонукає психологію до подолання замкнутого кола окремих дисциплін. Цьому поступу відповідає еволюція таких конструктів, як міждисциплінарність > мультидисциплінарність (інтердисциплінарність, полідисциплінарність) > трансдисциплінарність. І на цій дорозі російська психологія опинилася явно не в авангарді.

“Дисциплінарна коробка” – образ класичної науки, що уявляє дисциплінарну організацію знання [29]. Цей образ розмивався впродовж ХХ століття, де в другій його половині міждисциплінарність еволюціонувала в мультидисциплінарність. Якщо перша припускає наявність базової дисципліни, що використовує для вирішення своїх завдань і на своїй території досягнення, методи, стратегії інших наук, то друга становить модель проблемно зорієнтованих досліджень, де у вирішенні загального завдання беруть участь експерти і фахівці з різних наук. Отож образ науки, пов'язаної з уваленнями про плінність пізнання, зажадав пошуку нового поняття. Так виникла ідея *трансдисциплінарності* – пізнання, яке ігнорує дисциплінарні межі [20].

Трактування трансдисциплінарності розпросторюються від фіксації плінності пізнавального простору до загальних і математично виражених принципів пізнавальної діяльності.

Трансдисциплінарність припускає: (а) демократичність знання і його поліфонію; побудову складнішої картини світу; (б) енциклопедизм ученого; (в) різнорівневе дослідження певної проблеми (передусім поєднання глобальних і локальних, біологічних і культурних аспектів); (г) новий принцип організації знання (відкритість дисциплінарних меж, взаємодія дисциплін). Форми нової організації досліджень осмислювалися науковцями також під назвами: “мультидисциплінарність” (multidisciplinarity), “плюродисциплінарність” (pluridisciplinarity), “інтердисциплінарність” (interdisciplinarity) [29]. Трансдисциплінарний стан сучасної науки характеризується тим, що кожна дисципліна розглядається одночасно як суверенна і відкрита система, в антиноміях традиції та інновації, а також як безперервна зміна шляхом запозичень досвіду суміжних дисциплін і водночас збереження власної ідентичності.

Загальнонауковий рух трансдисциплінарності, безперечно, є натхненником нових психологічних концепцій і методологічних стратегій, що враховують транзитивність, феноменологічну різноманітність і зростання складності сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анцыферова, Л. И. Психологическое содержание феномена субъект и границы субъектно-деятельностного подхода [Текст] / Л. И. Анцыферова // Анцыферова Л. И. Развитие личности и проблемы геронтопсихологии. – М. : ИП РАН, 2004. – С. 350–366.
2. Асмолов, А. Г. Психология личности. Культурно-исторические понимание развития человека [Текст] / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2007. – 528 с.
3. Асмолов, А. Г. Психология современности: вызовы неопределенности, сложности и разнообразия [Электронный ресурс] / А. Г. Асмолов // Психологические исследования. – 2015. – Т. 8. – № 40. – С. 1. URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 05.05.2015).
4. Бауман, З. Текущая современность [Текст] / З. Бауман. – СПб. : Питер, 2008. – 240 с.
5. Бек, У. Общество риска. На пути к другому модерну [Текст] / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 383 с.
6. Белинская, Е. П. Человек в изменяющемся мире – социально-психологическая перспектива [Текст] / Е. П. Белинская. – М. : Прометей, 2005. – 319 с.
7. Брушлинский, А. В. Проблемы психологии субъекта [Текст] / А. В. Брушлинский. – М. : ИП РАН, 1994. – 346 с.
8. Брушлинский, А. В. Психология субъекта [Текст] / А. В. Брушлинский. – М. : Алетейя, 2003. – 272 с.
9. Выготский, Л. С. История развития высших психических функций [Текст] / Л. С. Выготский // Вы-

- готский Л. С. Собр. соч. : в 6 т. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 3. – С. 5–328.
10. Гидденс, Э. Последствия современности [Текст] / Э. Гидденс. – М. : Праксис, 2011. – 352 с.
11. Гидденс, Э. Ускользающий мир. Как глобализация меняет нашу жизнь. [Текст] / Э. Гидденс. – М. : Весь мир 2004. – 120 с.
12. Гиренок, Ф. Удовольствие мыслить иначе [Текст] / Ф. Гиренок. – М. : Академический проект, 2008. – 235 с.
13. Гусельцева, М. С. Культурно-аналитический подход к изучению эволюции психологического знания : дисс. ... докт. психол. наук [Текст] / М. С. Гусельцева. – М., 2015а. – 459 с.
14. Гусельцева, М.С. Культурно-аналитический подход к социализации личности в транзитивном обществе [Текст] / М. С. Гусельцева // Психологія особистості : Науковий теоретико-методологічний і прикладний психологічний журнал. – 2013а. – № 1 (4). – С. 20–38. URL: http://ps.pu.if.ua/2013_4/2Gus.pdf
15. Гусельцева, М.С. Культурно-деятельностная традиция: становление и развитие [Текст] / М. С. Гусельцева // Вопросы психологии. – 2015б. – № 4. – С. 3–14.
16. Гусельцева, М.С. Социальное пространство основание для полипарадигмального синтеза [Электронный ресурс] / М. С. Гусельцева // Психологические исследования. – 2013б. – Т. 6. – № 30. – URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 08.11.2013).
17. Гусельцева, М.С., Изотова Е.И. Позитивная социализация детей и подростков: методология и эмпирика. Монография [Текст] / М. С. Гусельцева, Е. И. Изотова. – М. : Смысл, 2016. – 320 с.
18. Зинченко, В.П. Субъективные заметки о психологической диагностике [Электронный ресурс] / В. П. Зинченко // Развитие личности. – 2001. – № 3–4. – URL: http://rl-online.ru/articles/3_4-01/194.html (дата обращения: 20.10.2016).
19. Знаков, В. В. Субъектно-аналитический подход в психологии понимания [Электронный ресурс] / В. В. Знаков // Психологические исследования. – 2015. – Т. 8. – № 42. – С. 12. – URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 05.05.2015).
20. Князева, Е. Н. Трансдисциплинарные стратегии исследований [Электронный ресурс] / Е. Н. Князева // Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). – 2011. – № 10 (112). – С. 193–201. – URL: http://iph.ras.ru/uplfile/evolep/helena/knyazeva_e_n_193_2.pdf (дата обращения: 05.05.2015).
21. Козлова, Н. Н., Смирнова, Н. М. Кризис классических методологий и современная познавательная ситуация [Текст] / Н. Н. Козлова, Н. М. Смирнова // Социологические исследования. – 1995. – № 11. – С. 12–22.
22. Корнилова, Т. В. Перспективы динамической парадигмы в психологии выбора [Электронный ресурс] / Т. В. Корнилова // Психологические исследования. – 2014. – Т. 7. – № 36. – С. 2. – URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 05.05.2015).
23. Леонтьев, Д. А. Новые ориентиры понимания личности в психологии: от необходимого к возможному [Текст] / Д. А. Леонтьев // Вопросы психологии. – 2011. – № 1. – С. 3–27.
24. Леонтьев, Д. А. Экзистенциальный подход в современной психологии личности [Текст] / Д. А. Леонтьев // Вопросы психологии. – 2016. – № 3. – С. 3–15.
25. Лимонов, Э. Священные монстры [Текст] / Э. Лимонов. – М.: Ad Marginem, 2004. – 222 с.
26. Марцинковская, Т. Д. Информационная социализация в изменяющемся информационном пространстве [Электронный ресурс] / Т. Д. Марцинковская // Психологические исследования. – 2012а. – Т. 5. – № 26. – С. 7. – URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 20.10.2016).
27. Марцинковская, Т. Д. Культура и субкультура в пространстве психологического хронотопа [Текст] / Т. Д. Марцинковская. – М.: Смысл, 2016. – 271 с.
28. Марцинковская, Т. Д. Современная психология – вызовы транзитивности [Электронный ресурс] / Т. Д. Марцинковская // Психологические исследования. – 2015б. – Т. 8. – № 42. – С. 1. – URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 19.11.2015).
29. Мокий, В. С. Основы трансдисциплинарности [Текст] / В. С. Мокий. – Нальчик: Эль-Фа, 2009. – 368 с.
30. Ницше, Ф. Сочинения в 2 томах. Т. 2. [Текст] / Ф. Ницше. – М.: Мысль, 1990. – 829 с.
31. Подьяков, А. Н. Компликология: создание развивающих, диагностирующих и деструктивных трудностей [Текст] / А. Н. Подьяков. – М.: Высшая школа экономики, 2014. – 278 с.
32. Разработка и реализация принципа развития в современной психологии [Текст] / под ред. А.Л. Журавлева, Е.А. Сергиенко. – М.: ИП РАН, 2016.
33. Рубинштейн, С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир [Текст] / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2003. – 512 с.
34. Сергиенко, Е. А. Межпарадигмальные мосты [Электронный ресурс] / Е. А. Сергиенко // Психологические исследования. – 2016. – Т. 9. – № 48. – С. 4. – URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 20.10.2016).
35. Сергиенко, Е. А. Модель психического и социального познание [Электронный ресурс] / Е. А. Сергиенко // Психологические исследования. – 2015. – Т. 8. – № 42. – С. 6. – URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 19.11.2015).
36. Сергиенко, Е. А. Принципы психологии развития: современный взгляд [Электронный ресурс] / Е. А. Сергиенко // Психологические исследования. – 2012. – Т. 5. – № 24. – С. 1. – URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 14.10.2015).
37. Сергиенко, Е. А. Системно-субъектный подход: обоснование и перспектива [Текст] / Е. А. Сергиенко // Психологический журнал. – 2011. – Т. 32. – № 1. – С. 120–132.
38. Современные методологические стратегии: Интерпретация. Конвенция. Перевод. Колл. монография [Текст] / под общ. ред. Б. И. Пружинина, Т. Г. Щединой. – М.: Политическая энциклопедия, 2014.
39. Субъект, личность и психология человеческого бытия [Текст] / под ред. В. В. Знакова, З. И. Рябикиной. – М.: ИП РАН, 2005. – 384 с.
40. Талеб, Н. Антихрупкость. Как извлечь выгоду из хаоса [Текст] / Н. Талеб. – М.: КоЛибри, 2014. – 768 с.
41. Татенко, В.А. Психология в субъектном измерении: монография [Текст] / В. А. Татенко. – К.: Видав. центр “Просвита”, 1996. – 404 с.
42. Татенко, В. А. Проблемы субъекта в современной

психології (українська школа) [Текст] / В. А. Татенко // Філософсько-психологічне насліддя С. Л. Рубінштейна / отв. ред. К. А. Абульханова. – М. : ИП РАН, 2011. – С. 371–387.

43. Фуко, М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет [Текст] / М. Фуко. – М. : Касталь, 1996. – 448 с.

44. Хузеева, Г. Р. Изучение процессов социализации и индивидуализации детей старшего дошкольного возраста [Текст] / Г. Р. Хузеева. – Психологические исследования. – 2017. – Т. 10. – № 54. – С. 8. – URL : <http://psystudy.ru> (дата обращения: 09.12.2017).

45. Чиксентмихайи, М. В поисках потока: Психология включенности в повседневность [Текст] / М. Чиксентмихайи. – М. : Альпина нон-фикшн, 2011. – 194 с.

46. Epstein, M. PreDictionary: Experiments in Verbal Creativity [Текст] / M. Epstein. – N.Y.: Franc-Tireur USA, 2011. – 135 p.

47. Гусельцева, М. С. Методологічна оптика як інструмент пізнання [Текст] / М. С. Гусельцева // Психологія і суспільство: укр. теорет.-метод. соціо-гуманіт. часоп. – 2017. – № 4 (70). – С. 39–55.

48. Фурман, А. В. Методологічна оптика циклічно-вчинкової організації теорії як системи раціонального знання [Текст] / А. В. Фурман / Вітакультурний млин: методол. альманах. – 2017. – Модуль 19. – С. 4–15.

REFERENCES

1. Antsyferova, L. I. Psikhologicheskoe sodержanie fenomena sub"ekt i granitsy sub"ektno-deyatelnostnogo podkhoda [Текст] / L. I. Antsyferova // Antsyferova L. I. Razvitiye lichnosti i problemy gerontopsikholologii. – М. : IP RAN, 2004. – S. 350–366. [In Russian].

2. Asmolov, A. G. Psikhologiya lichnosti. Kul'turno-istoricheskie ponimanie razvitiya cheloveka [Текст] / A. G. Asmolov. – М. : Smysl, 2007. – 528 s. [In Russian].

3. Asmolov, A. G. Psikhologiya sovremennosti: vyzovy neopredelennosti, slozhnosti i raznoobraziya [Elektronnyi resurs] / A. G. Asmolov // Psikhologicheskie issledovaniya. – 2015. – T. 8. – № 40. – S. 1. URL: <http://psystudy.ru> (data obrashcheniya: 05.05.2015). [In Russian].

4. Bauman, Z. Tekuchaya sovremennost' [Текст] / Z. Bauman. – SPb. : Piter, 2008. – 240 s. [In Russian].

5. Bek, U. Obshchestvo riska. Na puti k drugomu modernu [Текст] / U. Bek. – М. : Progress-Traditsiya, 2000. – 383 s. [In Russian].

6. Belinskaya, E. P. Chelovek v izmenyayushchemsya mire – sotsial'no-psikhologicheskaya perspektiva [Текст] / E. P. Belinskaya. – М. : Prometei, 2005. – 319 s. [In Russian].

7. Brushlinskii, A. V. Problemy psikhologii sub"ekta [Текст] / A. V. Brushlinskii. – М. : IP RAN, 1994. – 346 s. [In Russian].

8. Brushlinskii, A. V. Psikhologiya sub"ekta [Текст] / A. V. Brushlinskii. – М. : Aleteiya, 2003. – 272 s. [In Russian].

9. Vygotskii, L. S. Istoriya razvitiya vysshikh psikhicheskikh funktsii [Текст] / L. S. Vygotskii // Vygotskii L. S. Sobr. soch. : v 6 t. – М. : Pedagogika, 1983. – T. 3. – S. 5–328. [In Russian].

10. Giddens, E. Posledstviya sovremennosti [Текст] / E. Giddens. – М. : Praksis, 2011. – 352 s. [In Russian].

11. Giddens, E. Uskol'zayushchii mir. Kak globalizatsiya menyaet nashu zhizn'. [Текст] / E. Giddens. – М. : Ves' mir 2004. – 120 s. [In Russian].

12. Girenok, F. Udovol'stvie myslit' inache [Текст] / F. Girenok. – М. : Akademicheskii proekt, 2008. – 235 s. [In Russian].

13. Gusel'tseva, M. S. Kul'turno-analiticheskii podkhod k izucheniyu evolyutsii psikhologicheskogo znaniya : diss. ... dokt. psikhol. nauk [Текст] / M. S. Gusel'tseva. – М., 2015a. – 459 s. [In Russian].

14. Gusel'tseva, M. S. Kul'turno-analiticheskii podkhod k sotsializatsii lichnosti v tranzitivnom obshchestve [Текст] / M. S. Gusel'tseva // Psikhologiya osobistosti : Naukovii teoretiko-metodologichnii i prikladnii psikhologichnii zhurnal. – 2013a. – № 1 (4). – S. 20–38. – URL: http://ps.pu.if.ua/2013_4/2Gus.pdf [In Russian].

15. Gusel'tseva, M. S. Kul'turno-deyatelnostnaya traditsiya: stanovlenie i razvitiye [Текст] / M. S. Gusel'tseva // Voprosy psikhologii. – 2015b. – № 4. – S. 3–14. [In Russian].

16. Gusel'tseva, M. S. Sotsial'noe prostranstvo osnovanie dlya poliparadigmalnogo sinteza [Elektronnyi resurs] / M. S. Gusel'tseva // Psikhologicheskie issledovaniya. – 2013b. – T. 6. – № 30. – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashcheniya: 08.11.2013). [In Russian].

17. Gusel'tseva, M. S., Izotova E. I. Pozitivnaya sotsializatsiya detei i podrostkov: metodologiya i empirika. Monografiya [Текст] / M. S. Gusel'tseva, E. I. Izotova. – М. : Smysl, 2016. – 320 s. [In Russian].

18. Zinchenko, V. P. Sub"ektivnye zametki o psikhologicheskoi diagnostike [Elektronnyi resurs] / V. P. Zinchenko // Razvitiye lichnosti. – 2001. – № 3–4. – URL: http://rl-online.ru/articles/3_4-01/194.html (data obrashcheniya: 20.10.2016). [In Russian].

19. Znakov, V. V. Sub"ektno-analiticheskii podkhod v psikhologii ponimaniya [Elektronnyi resurs] / V. V. Znakov // Psikhologicheskie issledovaniya. – 2015. – T. 8. – № 42. – S. 12. – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashcheniya: 05.05.2015). [In Russian].

20. Knyazeva, E. N. Transdistsiplinarnye strategii issledovaniya [Elektronnyi resurs] / E. N. Knyazeva // Vestnik TGPU (TSPU Bulletin). – 2011. – № 10 (112). – S. 193–201. – URL: http://iph.ras.ru/uplfile/evolep/helena/knyazeva_e-n-_193_2.pdf (data obrashcheniya: 05.05.2015). [In Russian].

21. Kozlova, N. N., Smirnova, N. M. Krizis klassicheskikh metodologii i sovremennaya poznavatel'naya situatsiya [Текст] / N. N. Kozlova, N. M. Smirnova // Sotsiologicheskie issledovaniya. – 1995. – № 11. – S. 12–22. [In Russian].

22. Kornilova, T. V. Perspektivy dinamicheskoi paradigmy v psikhologii vybora [Elektronnyi resurs] / T. V. Kornilova // Psikhologicheskie issledovaniya. – 2014. – T. 7. – № 36. – S. 2. – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashcheniya: 05.05.2015). [In Russian].

23. Leont'ev, D. A. Noveye orientiry ponimaniya lichnosti v psikhologii: ot neobkhodimogo k vozmozhnomu [Текст] / D. A. Leont'ev // Voprosy psikhologii. – 2011. – № 1. – S. 3–27. [In Russian].

24. Leont'ev, D. A. Ekzistentsial'nyi podkhod v sovremennoi psikhologii lichnosti [Текст] / D. A. Leont'ev // Voprosy psikhologii. – 2016. – № 3. – S. 3–15. [In Russian].

Russian].

25. Limonov, E. Svyashchennye monstry [Tekst] / E. Limonov. – M.: Ad Marginem, 2004. – 222 s. [In Russian].

26. Martsinkovskaya, T. D. Informatsionnaya sotsializatsiya v izmenyayushchemsya informatsionnom prostranstve [Elektronnyi resurs] / T. D. Martsinkovskaya // Psikhologicheskie issledovaniya. – 2012a. – T. 5. – № 26. – S. 7. – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashcheniya: 20.10.2016). [In Russian].

27. Martsinkovskaya, T. D. Kul'tura i subkul'tura v prostranstve psikhologicheskogo khronotopa [Tekst] / T. D. Martsinkovskaya. – M.: Smysl, 2016. – 271 s. [In Russian].

28. Martsinkovskaya, T. D. Sovremennaya psikhologiya – vyzovy tranzitivnosti [Elektronnyi resurs] / T. D. Martsinkovskaya // Psikhologicheskie issledovaniya. – 2015b. – T. 8. – № 42. – S. 1. – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashcheniya: 19.11.2015). [In Russian].

29. Mokii, V. S. Osnovy transdistsiplinarnosti [Tekst] / V. S. Mokii. – Nal'chik: El'-Fa, 2009. – 368 s. [In Russian].

30. Nitshe, F. Sochineniya v 2 tomakh. T. 2. [Tekst] / F. Nitshe. – M.: Mysl', 1990. – 829 s. [In Russian].

31. Podd'yakov, A. N. Komplikologiya: sozdanie razvivayushchikh, diagnostiruyushchikh i destruktivnykh trudnostei [Tekst] / A. N. Podd'yakov. – M.: Vysshaya shkola ekonomiki, 2014. – 278 s. [In Russian].

32. Razrabotka i realizatsiya printsipa razvitiya v sovremennoi psikhologii [Tekst] / pod red. A.L. Zhuravleva, E.A. Sergienko. – M.: IP RAN, 2016. [In Russian].

33. Rubinshtein, S. L. Bytie i soznanie. Chelovek i mir [Tekst] / S. L. Rubinshtein. – SPb.: Piter, 2003. – 512 s. [In Russian].

34. Sergienko, E. A. Mezhpardigmal'nye mosty [Elektronnyi resurs] / E. A. Sergienko // Psikhologicheskie issledovaniya. – 2016. – T. 9. – № 48. – S. 4. – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashcheniya: 20.10.2016). [In Russian].

35. Sergienko, E. A. Model' psikhicheskogo i sotsial'noe poznanie [Elektronnyi resurs] / E. A. Sergienko // Psikhologicheskie issledovaniya. – 2015. – T. 8. – № 42. – S. 6. – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashcheniya: 19.11.2015). [In Russian].

36. Sergienko, E. A. Printsipy psikhologii razvitiya: sovremennyi vzglyad [Elektronnyi resurs] / E. A. Sergienko // Psikhologicheskie issledovaniya. – 2012. – T. 5. – № 24. – S. 1. – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashcheniya: 14.10.2015). [In Russian].

37. Sergienko, E. A. Sistemno-sub'ektnyi podkhod: obosnovanie i perspektiva [Tekst] / E. A. Sergienko // Psikhologicheskii zhurnal. – 2011. – T. 32. – № 1. – S. 120–132. [In Russian].

38. Sovremennye metodologicheskie strategii: Interpretatsiya. Konventsia. Perevod. Koll. monografiya [Tekst] / pod obshch. red. B. I. Pruzhinina, T. G. Shchedrinoi. – M.: Politicheskaya entsiklopediya, 2014. [In Russian].

39. Sub'ekt, lichnost' i psikhologiya chelovecheskogo bytiya [Tekst] / pod red. V. V. Znakova, Z. I. Ryabikinoi. – M.: IP RAN, 2005. – 384 s. [In Russian].

40. Taleb, N. Antikhrupkost'. Kak izvlech' vygodu iz khaosa [Tekst] / N. Taleb. – M.: KoLibri, 2014. – 768 s. [In Russian].

41. Tatenko, V.A. Psikhologiya v sub'ektnom izmerenii: monografiya [Tekst] / V. A. Tatenko. – K.: Vidav. tsentr "Prosvita", 1996. – 404 s. [In Russian].

42. Tatenko, V. A. Problemy sub'ekta v sovremennoi psikhologii (ukrainskaya shkola) [Tekst] / V. A. Tatenko / / Filosofsko-psikhologicheskoe nasledie S. L. Rubinshteina / otv. red. K. A. Abul'khanova. – M.: IP RAN, 2011. – S. 371–387. [In Russian].

43. Fuko, M. Volya k istine: po tu storonu znaniya, vlasti i seksual'nosti. Raboty raznykh let [Tekst] / M. Fuko. – M.: Kastal', 1996. – 448 s. [In Russian].

44. Khuzeeva, G. R. Izuchenie protsessov sotsializatsii i individualizatsii detei starshego doshkol'nogo vozrasta [Tekst] / G. R. Khuzeeva. – Psikhologicheskie issledovaniya. – 2017. – T. 10. – № 54. – S. 8. – URL: <http://psystudy.ru> (data obrashcheniya: 09.12.2017). [In Russian].

45. Chiksentmikhaii, M. V poiskakh potoka: Psikhologiya vklyuchennosti v povsednevnost' [Tekst] / M. Chiksentmikhaii. – M.: Al'pina non-fikshn, 2011. – 194 s. [In Russian].

46. Epstein, M. PreDictionary: Experiments in Verbal Creativity [Tekst] / M. Epstein. – N.Y.: Franc-Tireur USA, 2011. – 135 p. [In English].

47. Gusel'tseva, M. S. Metodologichna optika yak instrument piznannya [Tekst] / M. S. Gusel'tseva // Psikhologiya i suspil'stvo: ukr. teoret.-metod. sotsiologianit. chasop. – 2017. – № 4 (70). – S. 39–55. [In Ukrainian].

48. Furman, A.V. Metodologichna optyka tsyklichno-vchynkovo orhanizatsii teorii yak systemy ratsionalnoho znannya [Tekst] / A.V. Furman / Vitakulturnyi mlyn: metodol. almanakh. – 2017. – Modul 19. – S. 4–15.

АНОТАЦІЯ

Гусельцева Марина Сергіївна.

Методології оновлення психологічної науки.

Методологічний інструментарій психології, призначений для вивчення стабільного, стійкого, чітко структурованого світу, безсиллий не тільки осмислювати, а й виявляти складні реальності плинних і ситуативних змін. Всі ці трансформації інформаційного простору та соціокультурного середовища привели до особливої рухливості і мінливості культурно-психологічних процесів у становленні ідентичності сучасної людини. У цій принципово новій ситуації перед психологією постало завдання відновлення її тезауруса і дискурсів, методологічного інструментарію, способів погляду на світ, стилів наукового мислення. Психологія сучасності – новий дослідницький напрямок, що враховує поточні зміни пізнавального і соціокультурного моментів розвитку цивілізації; вивчає особливості соціалізації та становлення ідентичності підростаючих поколінь у глобалізованому суспільстві, а також осмислює відображення всіх цих складних і змішаних процесів у методології психологічної науки. Доводиться продуктивна роль змішаних методів, синтетичних методологій і трансдисциплінарних дослідницьких стратегій, що дозволяють осмислювати складні і рухливі культурно-психологічні реальності. На прикладі аналізу і співвідношення понять “осо-

бистість”, “індивідуальність”, “суб’єкт”, “суб’єктивність”, що наявні в сучасній російській психології, продемонстрований евристичний потенціал конструкту “методологічна оптика”. Зокрема доведено, що його застосування сприяє інтеграції психологічного знання, а також дозволяє виявити, яким чином концептуальне і термінологічне розмаїття підкреслює (і виявляє) різні аспекти досліджуваної реальності.

Ключові слова: методологія, психологія сучасності, транзитивність, соціокультурні зміни, культурно-аналітичний підхід, методологічна оптика, трансдисциплінарності, людина, суб’єкт, особистість, індивідуальність.

ANNOTATION

Guseltseva Marina.

Methodologies of psychological science updating.

The methodological toolkit of psychology designed to study a stable and clearly structured world is powerless not only to comprehend, but also to reveal complex realities of fluid and situational changes. The ongoing transformations of the information and socio-cultural environment led to a special mobility and variability of cultural and psychological processes in the formation of the identity of modern man. In this fundamentally new situation the psychology faced the task of updating its thesaurus and discourses, methodological tools, ways of looking at the world, and styles of scientific thinking. The psychology of

modernity is a new research trend, taking into account the current changes in the cognitive and sociocultural situation; studying the features of socialization and the emergence of the identity of the younger generations in a transforming world; and also the comprehending reflection of all these complex and mixed processes in the methodology of psychological science. The productive role of mixed methods, synthetic methodologies and transdisciplinary research strategies allowing to comprehend complex and mobile cultural and psychological realities is proved. On the example of analysis and correlation of the concepts of “personality”, “individuality”, “subject”, “subjectivity” in contemporary Russian psychology the work of the construct “methodological optics” is promoted contributing to the integration of psychological knowledge and also reveals how the conceptual and terminological diversity emphasizes (and reveals) various aspects of the reality being studied.

Key words: methodology, psychology of modernity, transitivity, sociocultural changes, cultural-analytical approach, methodological optics, transdisciplinarity, human, subject, personality, individuality.

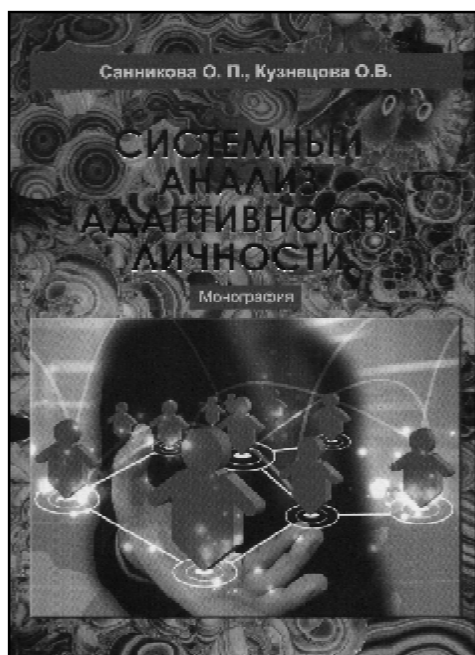
Переклад з російської
професора А.В. ФУРМАНА
(з дозволу автора)

Надійшла до редакції 15.12.2017.
Підписана до друку 10.03.2018.

Бібліографічний опис для цитування:

Гусельцева М. **Методології оновлення психологічної науки / Марина Гусельцева // Психологія і суспільство. – 2018. – №1–2. – С. 27–37.**

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Санникова О. П., Кузнецова О. В.
Системный анализ адаптивности личности :
Монография. — Одесса: Издательство ВМВ, 2017.
— 392 с.

В монографии раскрывается авторский подход к научному исследованию адаптивности как целостной системы на основе анализа ее структуры и функциональных проявлений. Определены методологические, теоретико-концептуальные основы изучения адаптивности как многоуровневого, многокомпонентного свойства личности. Представлены результаты дифференциально-психологического анализа адаптивности. Значительное внимание уделяется вопросам психодиагностики адаптивности, возможностям измерения как ее частных признаков, так и интегральных характеристик. Приводится оригинальный авторский психодиагностический инструментарий, направленный на изучение разноуровневых компонентов адаптивности и свойств личности, аранжирующих ее различные проявления.

Книга адресована психологам-исследователям и практикам, педагогам и социальным работникам, студентам, аспирантам, а также широкой читательской аудитории, которая интересуется данной проблемой.